

ДІЯЛЬНІСТЬ УКРАЇНСЬКИХ ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ ПО НАДАННЮ ДОПОМОГИ ГОЛОДУЮЧОМУ НАСЕЛЕННЮ УСРР 1932–1933 рр.

Леонід Цубов

Інститут підприємництва та перспективних технологій
Національний університет “Львівська політехніка”

Наталія Божко

Львівський національний медичний університет
імені Данила Галицького

© Цубов Л., Божко Н., 2017

На основі аналізу наукових джерел зроблено спробу висвітлити дії західноукраїнського суспільства з організації надання допомоги голодуючому населенню УСРР в 1932–1933 роках.

Ключові слова: Голод, колективізація, західноукраїнські громадські організації, міжнародна допомога, УГКЦ.

The present paper aims to highlight particular activities of the Western Ukrainian society concerning its assistance arrangements for the USSR people in 1932–1933. For this purpose, the author uses the electronic archive materials of the Ukrainian Liberation Movement, published collections of documents, press, memoirs and scientific articles.

In the spring of 1933, the information blockade, organized by the Soviet authorities regarding events in the Ukrainian lands, was disrupted. The world slowly found out about the terrible facts of famine in the USSR. Consequently, the representatives of public and political associations of Western Ukraine began to work on fundraising for the starving and took measures to inform the world community about the real situation both in the USSR and in a number of the Russian Federation regions.

In the beginning of 1933, in Western press has appeared more and more reports about suffering in sub-Soviet Ukraine that was caused not only by adverse climatic conditions but also by the overestimated state grain provision implementation plans and forced collectivization. At that time, the Galician periodicals wrote letters to relatives from the Greater Ukraine with terrible facts of the inhuman attitude of the Soviet state to the Ukrainian peasantry. So Galicians found out about the famine from the eyewitnesses of events that managed to cross the border, as well as from foreign journalists who visited the USSR. The information coming from abroad gradually changed the positive attitude of the Galicians to the USSR. The Western Ukrainian public presented incontestable evidence of the planned policy of the Bolshevik regime concerning the physical destruction of the Ukrainians for grain procurement and forced collectivization. At that time, the Galician periodicals wrote letters from Great Ukraine to relatives with terrible facts of the inhuman attitude of the Soviet state to the Ukrainian peasantry.

In 1933, the Ukrainian Public Committee of the Rescue of Ukraine was formed in Lviv. The structure of this organization included 36 Ukrainian cultural, educational and political organizations. Among them: Silskyj Hospodar (eng. Farmer), National Economic Society; Central Cooperative Bank; Ukrainian Association for the Support of Emigrants from Ukraine; Ukrainian Catholic Union; Teachers' community in Lviv; Ridna Shkola (eng. Native school), etc.

The Ukrainian Public Committee of the Rescue of Ukraine has developed instructions on how to form Public Committees, how to organize protest actions, how to work with refugees from the USSR, how to collect donations, corn, etc. The people of Galicia and Volhynia responded sincerely to the call for help.

One of the measures to fight the Bolshevik state policy was to inform the world community about the situation in the USSR and to organize massive assistance to the starving people. However, during a rescue campaign in Ukraine, it became apparent that the Soviet government, which denied the very fact of the Holodomor, would not allow international assistance.

Thus, the Ukrainians of Second Polish Republic, who found themselves in difficult conditions in a foreign state, did not remain indifferent to the troubles of their brothers on the other side of the Zbruch River. The cruelty of the Soviet totalitarianism was not only in the planned Holodomor but also in the inhumane cynicism of the prohibition to accept the assistance for the starving from others. The pain and frustration of Ukrainians from the inability to save their brothers and sisters were unbearable. At the same time, it should be remembered that the Ukrainian people in the dramatic moment of their own history have proved: they are united. This is reflected in the solidarity movement of the Western Ukrainians with the starving population of the USSR in 1932–1933.

Keywords: famine, collectivization, Western Ukrainian public organizations, international assistance, Ukrainian Public Committee of the Rescue of Ukraine.

Постановка проблеми. Провальна політика радянської влади з будівництва фундаменту соціалістичного суспільства у 20–30-х роках ХХ ст. змусила більшовиків перейти до терору. Ця нелюдська практика щодо власного народу, на переконання тоталітарної влади, мала б допомогти завершеному індустріалізації та ліквідувати опозицію з боку українського народу, фізично знищивши його найстрашнішою смертю – голодом.

Метою запропонованого дослідження є спроба висвітлення певних дій західноукраїнського суспільства з організації допомоги населенню УСРР в 1932–1933 рр. Для цього автор використовує матеріали електронного архіву Українського Визвольного Руху (УВР), опубліковані збірники документів, пресу, спогади та наукові статті.

Результати дослідження. Навесні 1933 року інформаційна блокада, організована радянською владою щодо подій на українських землях, була дещо зірвана. Світ поволі довідувався правду про страшні факти голоду в УСРР. Саме тоді представники громадських та політичних об'єднань Західної України розпочали роботу зі збору коштів для голодуючих та організацію заходів щодо інформування світової спільноти про реальну ситуацію як в УСРР, так і в ряді регіонів Російської Федерації.

З початком 1933 р. в західноукраїнській пресі з'являлося все більше повідомлень про страждання людей в підрадянській Україні, викликаних не тільки несприятливими кліматичними умовами, але й завищеними державними планами хлібозаготівлі й примусовою колективізацією. У тогочасній галицькій періодиці друкували листи з Великої України до родичів зі страшними фактами нелюдського ставлення радянської держави до українського селянства [2]. Так галичани дізнавалися про голод зі свідчень безпосередніх очевидців подій, яким вдалося перейти кордон, а також від іноземних журналістів, що побували в СРСР. Інформація, що приходила із закордону поступово змінювала здебільшого позитивне ставлення галичан до СРСР. Перед західноукраїнською громадськістю поставали незаперечні докази спланованої політики більшовицького режиму щодо фізичного нищення українського народу.

У цій ситуації українські політичні партії Галичини висловлювали своє ставлення до трагічних подій на Наддніпрянській Україні. У червні 1933 р. було оприлюднено резолюцію Центрального комітету Української Народної демократичної партії (УНДО), де гостро засудили грабіжницьку,

розраховану на фізичне і моральне нищення українського народу, політику комуністичної влади на території УСРР [5, с. 331–332].

Восени 1933 року, коли інформацію про голод на території УСРР заперечити було майже неможливо, українські соціалістичні партії звернулися з відозвою до соціалістичних організацій усіх країн [5, с. 333–335]. Відомі політики, такі як Іван Макух, Матвій Стахів (УСРП), Лев Ганкевич, Іван Квасниця (УСДП) і представники закордонної УСДРП Іван Мазепа та Панас Феденко розкривали істинну суть комуністичної влади стверджуючи, що причиною голоду на українських землях є більшовицька диктатура і колоніальна політика щодо УСРР. Представники українського соціалістичного руху звертали увагу світової громадськості на те, що політика, яку проводить СРСР в Україні нічого спільного із соціалістичними ідеями не має і закликали прилучитися до акцій бойкоту більшовиків і допомоги голодуючим.

Заклик відомих політичних діячів і особливо звернення “Українського Греко-Католицького єпископату Галицької церковної провінції в справі подій на Великій Україні до всіх людей доброї волі” від 24 липня 1933 року [5, с. 332–333] мали визначальне значення для української громадськості, що об'єдналася для допомоги голодуючим.

Так, 25 липня 1933 р. у Львові було утворено Український громадський комітет рятунку України (УКГРУ), який очолив Дмитро Левицький, а практичну роботу здійснював Діловий комітет на чолі з Василем Мудрим і Міленою Рудницькою. До складу цієї організації увійшло 36 українських культурно-освітніх та політичних організацій. Серед них: Крайове господарське товариство “Сільський господар”; Центральний Кооперативний банк; Українське товариство допомоги емігрантам з України; Український Католицький Союз; Наукове Товариство ім. Шевченка у Львові; Товариство “Просвіта” Учительська громада у Львові; “Рідна школа”; Жіноча промислова кооперація у Львові “Українське Народне Мистецтво” та ін. [1]. З того моменту розпочалося більш організоване надання допомоги голодуючим Наддніпрянщини.

Діловий комітет у Львові розробив інструкції про те, як утворювати повітові Громадські комітети, як організувати акції протесту, як вести роботу із втікачами з УСРР, як збирати грошові пожертви, збіжжя тощо. Для інформування населення Галичини про страшні події, що відбувалися на сході українських земель комітет видав дві брошури: “Лихоліття України” В. Мудрого, в якій проаналізовано економічну й національну політику Москви, а також “Рятункова акція

для Великої України” А. Жука, де обговорено можливі способи допомоги українцям.

Населення Галичини і Волині щиро відгукнулося на заклик про допомогу. Вже у серпні 1933 р. у багатьох містах краю організовувалися небайдужі люди, щоб надати допомогу. Одними з перших повітові комітети утворилися в Луцьку, Рівному, Чернівцях та ін. До Комітету у Львові надходили кошти, збіжжя для голодуючих братів над Дніпром. Західноукраїнське населення, яке саме жило небагато, ділилося останнім. Однак у міру розгортання акції порятунку Наддніпрянської України ставало очевидним, що радянський уряд, який заперечував сам факт голодомору, не допустить міжнародної допомоги потребуєчим. Працівники радянського консульства у Львові заперечували сам факт голоду і відмовлялися приймати зібрану українською громадськістю матеріальну допомогу.

Дієвішою була допомога Комітету окремим людям, що проживали на радянській території і мали родини в Другій Речі Посполитій. Так, надіслані на конкретну адресу польські злоті, дещо з продуктів могли частково потрапити в руки тих, хто потребував допомоги. На території УСРР функціонували контори з торгівлі з іноземцями (торгзіни), де держава спочатку за заниженим курсом скуповувала валюту, а згодом давала змогу за завищеними цінами дещо придбати з найнеобхіднішого. Так на початок 1934 р. через ці установи в радянську Україну надійшло 375.432 перекази на суму 4,3 млн торгзінівських карбованців [3]. Та навіть ці кошти не завжди потрапляли до рук адресатів – через смерть адресатів, зловживання працівників пошти та репресії з боку радянських органів, які змушували громадян відмовлятися від допомоги.

Український громадський комітет звернувся також до міжнародних організацій та української діаспори із закликом долучитися до порятунку братів зі сходу : “Український народ! Урвалася міра Твого терпіння. Мовчати далі не можна! Скрізь, де б’ється українське серце, треба не тільки протестувати проти комуністичних насильств, але й заворушить сумлінням ціле людство, поставити на ноги весь світ, щоби він звернув увагу на Твоє положення й прийшов тобі з допомогою” [1].

Одним з перших відгукнувся на заклик про допомогу Український жіночий союз, який діяв у Чехословаччині. Ним був утворений Тимчасовий комітет допомоги голодуючим в Україні. Ініціативу українських жінок підтримали 32 українські громадські організації, які звернулися до українців поза межами СРСР, з проханням: “...з огляду на пильність справи

подати вже тепер ініціативу про утворення подібних Комітетів на 1. Українських Землях на Захід від Збруча; 2. в обидвох Америках і Канаді; 3. На еміграції й узагалі Європі, де є для цього відповідні умови” [7, с. 72].

Міжнародний координаційний комітет допомоги голодуючим було створено й у Відні. Очолили організацію представник Австрійського Червоного Хреста Рудольф Мітленер і генеральний секретар Європейського конгресу національностей Евальд Амменде. Комітет, всупереч офіційній позиції австрійського уряду, зібрав істотні пожертви, але за спроби передати їх офіційним представникам Москви отримав відмову. Представники радянських посольств і консульств на офіційні звернення європейських міжнародних організацій з проханнями передати допомогу голодуючим відповідали відмовою. Основним аргументом радянських дипломатів з цього приводу було те, що ніякого голоду в УСРР немає й відповідно ніхто не потребує ніякої допомоги. Тому основною формою діяльності комітетів залишалось проведення акцій протесту, щоб звернути увагу урядів європейських країн на становище українців у СРСР.

У вересні 1933 р. представники української діаспори Великобританії звернулися з листом до дорадчого комітету зернової комісії Лондонської економічної конференції, у якому виклали загальну картину голоду в Україні. “Ми просимо вас во ім’я гуманності заперечувати проти будь-якого вивозу їстівних продуктів і особливо хліба з СРСР. Цей хліб по праву належить тим, хто його сів і хто нині вмирає з голоду – селянам України і Кубані” [5, с. 336]. Закордонні українці висловлювали комісії рішучий протест проти підписання договорів на вивіз зерна з СРСР.

З цією ж метою до штаб-квартири Ліги Націй виїхали відомі українські громадські діячі, члени польського парламенту Мілена Рудницька, Зеновій Пеленський та ін. За сприяння європейських міжнародних жіночих організацій Мілені Рудницькій вдалося звернутися до тогочасного президента Ліги Націй – прем’єр-міністра та міністра закордонних справ Норвегії доктора Югана-Людвіга Мовінкеля з проханням винести українське питання на обговорення перед шанованою міжнародною організацією. Звернувся до голови Ради Ліги Націй з надією про допомогу і відомий український політичний діяч, представник уряду УНР в еміграції О. Шульгін. У листі до президента від 25.09.1933 р. політик згадував, що з 20-х років ХХ ст. боронить інтереси Української Народної Республіки серед європейського політикуму на жаль марно. “На цей раз маю звернутися... для захисту справи, яка є понад всякою політикою. В час повного

миру сотні тисяч, навіть мільйони людей мруть од голоду, тяжко страждають без усякої допомоги майже в центрі Європи. Загроženим є навіть саме існування великої нації” [5, с. 337].

29 вересня 1933 р. в Женеві відбулося неофіційне закрите засідання Ради Ліги Націй за участю чотирнадцяти країн, де головним питанням до обговорення був спровокований більшовицькою політикою голод серед українського населення. На жаль, члени Ліги Націй не змогли сформулювати одностайної думки з приводу нелюдської політики СРСР. Деякі держави вирішили взагалі не обговорювати українське питання, оскільки потенційно не могли вплинути на політику СРСР, який не був членом Ліги Націй. Позиція низки інших держав була ще більш обережною. Вони вирішили не обговорювати питання голоду, оскільки не бажали загострювати стосунків з радянською державою, яку розглядали як майбутнього союзника у боротьбі з фашизмом. Тому в Женеві не було прийнято жодного рішення, а справу передали на розгляд Міжнародній Комісії Червоного Хреста (МКЧХ) [4, с. 130].

Ще напередодні засідання Ліги Націй представники Міжнародного Червоного Хреста обіцяли робити все від них залежне, щоб допомогти українському населенню. Однак, переживаючи, що їх звинуватять у політичній заангажованості та антирадянській пропаганді діяли нерішуче.

У жовтні 1933 р. Президія МКЧХ звернулася до радянського уряду з пропозицією дати згоду на організацію міжнародної допомоги для голодуючих УСРР. Лишень у грудні поточного року з Москви надійшла відповідь від президента Комітету об'єднаних організацій Червоного хреста і Червоного півмісяця СРСР Авеля Енукідзе у якій, як і передбачалося, в категоричній формі заперечили факт голоду в УССР і відмовилися від запропонованої допомоги [6].

Отже, здебільшого позиція офіційних представників країн Заходу щодо української трагедії визначалася на той час політичною доцільністю. Адже відомо, що на початку 30-х років XX століття європейські держави і США мали достатньо інформації про Голодомор. Але мали також достатньо власних внутрішніх проблем, зокрема, важко виходили з економічної кризи, а також перед загрозою нового агресора, що з'явився в Європі, не вважали за доцільне погіршувати відносини з Кремлем через українське питання.

Що стосується Другої Речі Посполитої, то її уряд не перешкоджав роботі Комітету у зборі коштів для голодуючих і посідав нейтральну позицію щодо біди українців. Однак резонансне вбивство працівника

радянського консульства Олексія Майлова у жовтні 1933 р. студентом Львівського університету, членом ОУН Миколою Лемиком змусило владу заборонити протестні акції щодо політики СРСР. Польська держава не бажала загострювати стосунки зі своїм грізним східним сусідом через проблеми українського населення. Особливо негативно такі дії Польської держави вплинули на проведення 29 жовтня 1933 р. “Дня жалоби і протесту”. У цей день, всупереч забороні влади, практично в усіх місцевостях Західної України були проведені панахиди, віча, збори членів українських організацій, де активісти збирали грошові пожертви для голодуючих і обговорювали шляхи передачі цих коштів. Загалом протягом осені 1933 р. на території західноукраїнських воєводств Польщі було проведено 68 протестних заходів [4].

Не залишилась осторонь до біди українського народу Українська Греко-Католицька церква (УГКЦ). Про голод на Наддніпрянщині митрополита Андрея Шептицького повідомив ще в 1932 р. голова Закордонного бюро у Празі Української радикально-демократичної партії професор Кость Мацієвич. З 1932 року греко-католицька церква видає пастерські послання до вірних, організовує збір пожертв для голодуючих, веде активну міжконфесійну діяльність із залучення європейських церков до розголосу про страшні події, що коїлися в УСРР. УГКЦ також безпосередньо зверталася до Папи Римського Пія XI, просячи допомоги і міжнародної підтримки для голодуючих. А у прийнятому УГКЦ комюніке було сказано до “...усіх християн цілого світу, усіх віруючих в Бога, а особливо робітників і селян просимо прилучатися до цього голосу протесту та болу й розповсюдити його у якнайдальшій країні світу”. Не маючи змоги надати фактичну допомогу братам-українцям Церква зверталася з закликом щоби вірні “молитвами, постами, всенародною жалобою, жертвами і всіма можливими добрими ділами випрошували з неба помочі, коли на землі нема ніякої надії на людську поміч” [7, с. 72].

Висновки. Українські політичні, громадські і культурні організації, що волею долі опинилися за межами рідної землі, не залишилися байдужими до біди своїх братів по інший бік р. Збруча. Жорстокість радянського тоталітаризму виявилася не лише у спланованому Голодоморі, а й у нелюдському цинізмі заборони приймати допомогу голодуючим від інших. Біль і розпач українців від неможливості врятувати своїх братів і сестер був нестерпний. Водночас слід пам'ятати, що український народ у драматичний момент власної історії довів, що він – єдиний. Про це свідчить

рух солідарності українського населення із голодуючим населенням Української СРР в 1932–1933 рр.

1. Відозва Українського Громадського Комітету рятунку України від 25.07.1933. Електронний архів Українського Визвольного Руху (УВР). – Режим доступу: http://avr.org.ua/getPDFasFile.php/arhupa/uri_1-0-0-0-002_p.
2. Щоденники свідків Голодомору – Режим доступу: [.http://avr.org.ua/index.php/viewDoc/21075/:21076/:21077](http://avr.org.ua/index.php/viewDoc/21075/:21076/:21077).
3. Ключко Роман Голодомор 1932–1933 Битва з голодом – історія [Електронний режим]. – Режим доступу: https://dt.ua/history/bitva-z-golodom-_.html
4. Палуца Я. Допомога українців Польщі потерпілим від Голодомору 1932–1933 рр. // Пам'ять століть. – 2003. – № 3. – С. 130.
5. Тисяча років української суспільно-політичної думки : у 9-ти т. – К. : Дніпро, 2001. Т. VII. 20–40-ві рр. XX ст. / упор. прим. Т. Гунчака, Р. Сольчаника. – 440 с. 6. Чайківська Марія. Мілена Рудницька, Та, що відкривала очі Європи на геноцид українців [Електронний режим]. – Режим доступу: lviv.in.ua/milena.
7. Цецик Я. П. Участь західноукраїнських політичних партій та громадських організацій в акціях протесту проти Голодомору в УСРР у

1932–1933 рр. / Я. П. Цецик // Історичний архів. – 2010. – Bun. 5. – С. 71–74.

References:

1. Recall of the Ukrainian Public Committee of the Rescue of Ukraine dated July 25, 1933. Electronic archive of the Ukrainian Liberation Movement. – Access Mode: http://avr.org.ua/getPDFasFile.php/arhupa/uri_1-0-0-0-002_p.
2. Diaries of Holodomor Witnesses – Access Mode: <http://avr.org.ua/index.php/viewDoc/21075/:21076/:21077>.
3. Klochko R. Holodomor 1932-1933 Fight with the Famine – history. [Electronnyy resurs]. – Access Mode: https://dt.ua/history/bitva-z-golodom-_.html
4. Papiha Ya. Help of the Ukrainians in Poland to Holodomor victims of 1932-1933 (2003), Pamyat' stolit', № 3, p. 130.
5. Hunchak T., Solchanyk R. (2001), Thousand years of Ukrainian Socio-Political Thought. In Nine Volumes, Dnipro, Lviv, vol. VII., p. 440.
6. Chaykivska M., Rudnytska, The One That Opened the Eyes of Europe on the Genocide of Ukrainians. [Electronnyy resurs]. – Access Mode: lviv.in.ua/milena.
7. Tsetsyk Ya. P. Participation of Western Ukrainian Political Parties and Public Organizations in Protest Actions Against the Holodomor in the USSR in 1932–1933. Historical Archive (2010), Edition 5, pp. 71–74.